

Yn y bumed wythnos, byddwn yn ystyried arwyddocâd y trydydd pennill, ‘Dioddef’, yng ngherdd Bonhoeffer, ‘Gorsafoedd ar y Ffordd i Ryddid’. Byddwn yn:

- Ystyried yn arbennig y math o ddiodeff sy’n golygu colli gallu a nerth (Job!);
- Ystyried hyn fel y gwelir ef yn Ioan, pennod 21, ac yn adroddiad Paul am ei ‘wendid’ ei hun yn 2 Corinthiaid;
- Darllen dwy dystiolaeth (un ohonynt yn gerdd) am wynebu diodeff â ffydd a gweddi;
- Gofyn a oes nerth neu ryddid i’w cael mewn diodeff; os oes, sut y mae hynny’n wir?.
- Ystyried heneiddio yn ein cymdeithas heddiw, a her hynny i’r eglwysi.

Dioddef

Trawsnewidiad rhyfeddol! Y mae dy ddwylo cryf a gweithgar mewn hualau.

Yn ddi-rym, unig, gweli roi terfyn ar dy weithredu.

Ond yr wyt yn awr yn rhoi ochenaid o ryddhad ac yn gosod yr hyn sydd gyfiawn yn dawel ac yn eofn mewn llaw fwy nerthol, yn fodlon.

Am un eiliad gwynfydedig teimlaist gyffyrddiad tyner rhyddid, ac yna fe’i rhoddaist i Dduw, fel y gallai Duw ei berffeithio mewn gogoniant.¹

Dietrich Bonhoeffer, ysgrifennwyd yn y carchar, 1944

DIODDEF – PA FATH?

Mae’r thema hon yn arbennig o addas wrth inni fynd i mewn i dymor y Dioddefaint. Ac o bob pennill yng ngherdd Bonhoeffer, ‘Gorsafoedd ar y Ffordd i Ryddid’, hwn yw’r un sy’n adlewyrchu’i amgylchiadau yn fwyaf manwl, yn gaeth mewn cell unig mewn carchar milain ar ôl oes fer o weithredu. Ond roedd ei union amgylchiadau pan ysgrifennodd y penillion hyn ym mis Awst 1944 yn fwy dybryd fyth. Yr oedd wedi bod mewn carchar am fwy na blwyddyn ar amheuaeth o wrthwynebu’r drefn, ond hyd yma ni wyddai’r awdurdodau am yr union gynllwyn, heb sôn am ei ran ef ynddo, ac yr oedd yn dal i obeithio pe deuai’r achos i lys y câi ei ryddhau. Ar 20 Gorffennaf, fodd bynnag, yr oedd y cynllwynwyr wedi gwneud eu cais i ladd Hitler – ac wedi methu. Nid oedd yn awr unrhyw obaith o gwbl y câi neb fel Bonhoeffer ei ryddhau o garchar byth tra byddai’r Natsïaid mewn grym. Yn wir, yr oedd yn llawer tebycach y dadlennid ei ‘frad’ ef, a llawer o rai eraill, gyda chanlyniadau enbyd. Yr oedd hwn, felly, yn drobwynt i Bonhoeffer. Gwyddai nad oedd dim oll, o safbwynt dynol, y gallai ei wneud: ‘gweli roi terfyn ar dy weithredu’.

Y math o ‘ddiodeff’ y mae Bonhoeffer yn sôn amdano yma, felly, yw colli’r gallu i weithredu fel y gwnâi gynt – colled yr ymddangosai y byddai’n un barhaol. Yn nhymor y Dioddefaint byddwn yn meddwl am Iesu ar y ffordd i Jerwsalem yn dweud dro ar ôl tro wrth ei ddisgyblion y byddid yn ei ‘draddodi i ddwylo dynion’.

DARLLEN Y BEIBL

Colli gallu a grym: nid oes yr un mynegiant mwy ingol o’r math hwn o ddiodeff nag yn *Llyfr Job*. Darllenwch benodau 29 a 30. Yn well fyth, gofynnwch i rywun ddarllen yn uchel bennod 29, ac i rywun arall ddarllen yn uchel bennod 30.

Y mae Job wedi dioddef llawer o bethau, fel yr adroddir ar ddechrau'r llyfr. Ond, yn ôl y gwrthgyferbyniad rhwng y ddwy bennod hon, beth yw prif achos ei ing?

Ar yr olwg gyntaf, ymddengys yn gwbl groes i'n holl reddfau a'n holl ddealltwriaeth naturiol i ddweud bod dioddef, yn enwedig y math o ddiodydd sy'n golygu colli'r gallu i weithredu, yn gam at ryddid mwy. Yn ein hoes ni, yn enwedig ym maes cymdeithaseg a gwleidyddiaeth, y gair mawr yw 'galluogi'; peth drwg yw 'analluogi'. Ac eto, rhaid i'r sawl sy'n ymgyrchu dros gyfiawnder wneud hynny'n aml ar draul ei ryddid ei hun. Neu a fedrem ni ddweud mai trwy fod yn barod i golli ein 'rhyddid' arferol er mwyn cyfiawnder y mynegir math dyfnach o ryddid? Yr oedd Nelson Mandela a'i gymdeithion, a ddiodyddodd garchar am flynyddoedd maith ar Ynys Robben nid yn unig yn sefyll *dros* gyfiawnder ond eisoes yn sefyll *mewn* cyfiawnder am eu bod yn gwrthod cael eu dychryn nac ildio i'r gorthrwm a oedd am gaethiwo'u hysbryd. Yn yr ystyr honno yr oeddent eisoes yn rhydd oddi wrth apartheid.

Pa enghreifftiau eraill o'r math o hwn o ryddid mewn diodydd faint sy'n dod i'r meddwl?

Y mae cerdd Bonhoeffer, fodd bynnag, yn dangos dimensiwn arall ar ddiodydd fel cam ar y ffordd i ryddid. Gadewch inni ddod at hynny trwy astudio ychydig yn fwy ar y Beibl.

ASTUDIO'R BEIBL

Ioan 21:15-19

Yna, wedi iddynt gael brecwast, gofynnodd Iesu i Simon Pedr, "Simon fab Ioan, a wyt ti'n fy ngharu i yn fwy na'r rhain?" Atebodd ef, "Ydwyf, Arglwydd, fe wyddost ti fy mod yn dy garu di." Meddai Iesu wrtho, "Portha fy ŵyn." Wedyn gofynnodd iddo yr ail waith, "Simon fab Ioan, a wyt ti'n fy ngharu i?" "Ydwyf, Arglwydd," meddai Pedr wrtho, "fe wyddost ti fy mod yn dy garu di." Meddai Iesu wrtho, "Bugeilia fy nefaid." Gofynnodd iddo y drydedd waith, "Simon fab Ioan, a wyt ti'n fy ngharu i?" Aeth Pedr yn drist am ei fod wedi gofyn iddo y drydedd waith, "A wyt ti'n fy ngharu i?" Ac meddai wrtho, "Arglwydd, fe wyddost ti bob peth, ac rwyf ti'n gwybod fy mod yn dy garu di." Dywedodd Iesu wrtho, "Portha fy nefaid. Yn wir, yn wir, rwy'n dweud wrthyf, pan oeddit yn ifanc, yr oeddit yn dy wregysu dy hunan, ac yn mynd lle bynnag y mynnit. Ond pan fyddi'n hen, byddi'n estyn dy ddwylo i rywun arall dy wregysu, a mynd â thi lle nad wyt yn mynnu." Dywedodd hyn i ddangos beth fyddai dull y farwolaeth yr oedd Pedr i ogoneddu Duw trwyddi. Ac wedi iddo ddweud hyn, meddai wrth Pedr, "Canlyn fi."

Yma, y mae'r Iesu atgyfodedig yn adfer Simon Pedr i gymdeithas ag ef ac yn gorchymyn iddo ofalu am ei 'braidd', yr Eglwys, fel is-fugail i Iesu ei hun. Ond nid yw'r rôl hon o fod yn arweinydd yn tynnu dim oddi wrth ofynion bod yn *ddisgybl*. Y gorchymyn olaf yw'r gorchymyn syml, moel sydd bob amser y gorchymyn cyntaf yn stori'r Efengyl, 'Canlyn fi'. Gwelir arwyddocâd hyn yn adnod 18: '... pan oeddit yn ifanc ... Ond pan fyddi'n hen ...' Fel mor aml yn yr Efengyl yn ôl Ioan, gall fod i'r hyn a ymddengys yn ddatganiad mater-o-ffaith arwyddocâd dyfnach. Fe all nad yw Iesu ond yn gwrthgyferbynnu rhyddid dyn ifanc i wisgo fel y myn a mynd lle y mynno â'r cyfyngiadau sydd ar henwr. Ond gall y cyfeiriad at estyn dwylo Pedr a'i wregysu a mynd ag ef i le nad yw'n mynnu fod hefyd yn ddisgrifiad o'r math o farwolaeth – y croeshoelio – sy'n ei ddisgwyl. Beth bynnag y dehongliad, marwolaeth ydyw sy'n binacl gwendid ac anallu a bod ar drugaredd eraill, ac y mae *fel y cyfryw* (adnod 19) y math o farwolaeth a alluoga Pedr i *ogoneddu Duw*. Y mae'r thema hon o ddatguddio gogoniant Duw yn Iesu yn llewyrchu trwy Efengyl Ioan. Ar ei dechrau darllenwn ein bod, yn y Gair a wnaethpwyd yn gnawd, wedi gweld 'ei ogoniant ef, ei ogoniant fel unig Fab yn dod

oddi wrth y Tad, yn llawn gras a gwirionedd' (1.14). Mae'r 'arwyddion' a wna Iesu bob un yn cyfeirio at ei 'ogoniant'. Ond ni ddatguddir mo'r gogoniant hwnnw'n llawn tan y diwedd. Fel y mae'r stori'n nesáu at ei therfyn, ar nos ei fradychu a'i arestio, mae Iesu'n gweddio: 'O Dad, y mae'r awr wedi dod. Gogonedda dy Fab, er mwyn i'r Mab dy ogoneddu di ...' (17.1). O safbwynt dynol, gogoneddu rhyfedd iawn sydd ar fin digwydd: marwolaeth waradwyddus a chywilyddus ar groes. Ond i'r sawl y datguddir hynny iddo mewn ffydd, dyma yn wir sut y gogoneddir Duw. Y farwolaeth hon yw'r unig ffordd ddigonol i Dduw ddangos pwy ydyw: y Duw tragwyddol sanctaidd, cwbl gariadus sy'n ei roi ei hun. Y mae Iesu a Duw felly yn 'gogoneddu' ei gilydd yn eu cydberthynas sydd, ar y ddaear hon, yn cyrraedd ei huchafbwynt ar y groes. Cynigir yn awr i Simon Pedr ei ran ei hun yn y ddrama hon o ddatguddio gogoniant Duw ar y ddaear. Bydd dioddef ar batrwm dioddefaint Iesu yn dangos yn yr un modd pwy yw Duw, yr un i ymddiried yn llwyr ynddo ac i ufuddhau iddo, deued a ddelo, ac a fydd yn sicr o gyflawni'i bwrpas o ddwyn popeth i'r diwedd y mae ef yn ei ddymuno ac yn dyheu amdano.

Dywed John Marsh: '... darlunia Ioan, gyda'i symbolaeth nodweddiadol bwerus ei hun, sut y deuai'r Arglwydd atgyfodedig o hyd i'w ddisgyblion wedi iddynt ddychwelyd i'w gwaith yn y byd seciwlar, a'u galluogi yno i gyflawni ei genhadaeth gyffredinol yn niregelwch a nerth y rhoi bywyd hwnnw y tybiai dynion ei fod yn gywilydd a methiant y groes, ond a oedd i'r Arglwydd a'i gymuned yn arddangosiad o ogoniant y Duw tragwyddol.'²

Fe ddaw amser, felly, pan fo 'gweithredu' yn fater nid o'r hyn a wnawn ni yn ein nerth ein hunain ond o adael i bethau fynd ac ymddiried i Dduw bopeth a fuom ac a wnaethom, i ddwyn ffrwyth fel y myn ef. Golyga gadael i'n hymdrechion ein hunain fynd brofi rhyddid: yng ngeiriau Bonhoeffer, 'gosod yr hyn sydd gyfiawn yn dawel ac yn eofn mewn llaw fwy nerthol, yn fodlon'. Sylwer, fodd bynnag, mai ar ôl y ddau gam o 'ddisgyblu' a 'gweithredu' y daw hyn. Dyma'r sicrwydd a roddir pan sylweddolwn na allwn wneud dim mwy. Rhan o ddioddef ydyw. Nid yw'n cyfiawnhau peidio â gweithredu o gwbl nac yn esgus dros ddiogi.

2 Corinthiaid 12:1-10

Y mae'n rhaid imi ymffrostio. Ni wna ddim lles, ond af ymlaen i sôn am weledigaethau a datguddiadau a roddwyd i mi gan yr Arglwydd. Gwn am ddyn yng Nghrist a gipiwyd, bedair blynedd ar ddeg yn ôl, i fyny i'r drydedd nef – ai yn y corff, ai allan o'r corff, ni wn; y mae Duw'n gwybod. Gwn i'r dyn hwnnw gael ei gipio i fyny i Baradwys – ai yn y corff, ai allan o'r corff, ni wn; y mae Duw'n gwybod. Ac fe glywodd draethu'r anhraethadwy, geiriau nad oes hawl gan neb dynol i'w llefaru. Am hwnnw yr wyf yn ymffrostio; amdanaf fy hun nid ymffrostiaf, ar wahân i'm gwendidau. Ond os dewisaf ymffrostio, ni byddaf ffôl, oherwydd dweud y gwir y byddaf. Ond ymatal a wna, rhag i neb feddwl mwy ohonof na'r hyn y mae'n ei weld ynof neu'n ei glywed gennyf. A rhag i mi ymddyrchafu o achos rhyfeddod y pethau a ddatguddiwyd imi, rhoddwyd draenen yn fy nghnawd, cennad oddi wrth Satan, i'm poeni, rhag imi ymddyrchafu. Ynglŷn â hyn deisyfais ar yr Arglwydd dair gwaith ar iddo'i symud oddi wrthyf. Ond dywedodd wrthyf, "Digon i ti fy ngras i; mewn gwendid y daw fy nerth i'w anterth." Felly, yn llawen iawn fe ymffrostiaf fwyfwy yn fy ngwendidau, er mwyn i nerth Crist orffwys arnaf. Am hynny, yr wyf yn ymhyfydu, er mwyn Crist, mewn gwendid, sarhad, gofid, erledigaeth, a chyfyngder. Oherwydd pan wyf wan, yna rwyf gryf.

Dadl ynglŷn â grym, bri ac awdurdod yw dadl Paul â'r eglwys a sefydlodd yng Nghorinth. Mae'n amlwg bod arweinyddion eraill wedi cyrraedd yno, yn honni eu bod yn apostolion a hyd yn oed yn ymffrostio bod ganddynt well cymwysterau na Paul ei hun, ac y mae rhai o Gristnogion Corinth yn barod i'w canlyn. Cymherir Paul yn anffafriol â'r 'apostolion' hyn:

nid yw'n gallu gwneud cystal arwyddion a rhyfeddodau, nid yw mor rymus a huawdl ei areithio, nid oes ganddo bersonoliaeth mor gryf na chystal 'presenoldeb', ac felly ymlaen. Mae ymateb Paul bron â bod yn ysmala: 'O'r gorau, os brolio, brolio amdani', ac â ymlaen i ddweud (fel pe bai'n sôn am rywun arall) am ei brofiadau goruwchnaturiol ei hun pan 'gipiwyd ef i fyny i'r drydedd nef'. Ond dilynwyd y profiad gorawenus hwn gan brofiad cwbl wahanol, 'rhoddwyd draenen yn fy nghnawd', ac y mae'n priodoli hynny hefyd i Dduw. Nid yw'n gwbl glir beth yn union oedd y 'ddraenen' hon. Awgrymodd sawl esboniwr ryw glefyd poenus neu lesgeidd annymunol. Awgrymodd eraill y byddai ailafael mewn bywyd cyffredin yn dilyn y fath brofiad gwynfydedig o 'nefoedd' yn ddigon o ddiodeff ynddo'i hun. Fodd bynnag, fe ddysga Paul ei wers gan Dduw: 'Digon i ti fy ngras i; mewn gwendid y daw fy nerth i'w anterth' (adnod 9). Trawsffurfia hyn bob dealltwriaeth o beth yw nerth neu allu, o'r hyn sydd gennym i 'ymffrostio' ynddo fel dilynwyd a gweision i Grist (adnodau 9-10). Try Paul rywbeth sy'n ymddangos ar yr olwg gyntaf yn ddadl bersonol rhyngddo ef a'r Eglwys yng Nghorinth i fod yn rhywbeth sylfaenol, cyffredinol a chwyldroadol i'r berthynas rhwng pobl a'i gilydd ac i'r modd yr ymarferir 'grym'

Gallm yn hawdd deimlo bod y syniad o 'nerth yn cael ei berffeithio mewn gwendid' yn amlwg groes i lawer o'r hyn sy'n digwydd yn y byd. Ond beth am ymddygiad ein heglwys i yng ngoleuni dysgeidiaeth Paul? Beth, er enghraifft, a ddywedai am y sylw a roddwn i 'genhadaeth' yn y gymdeithas heddiw?

DIODDEF – RHAN O FYWYD?

Ar un ystyr, mae'r merthyr yn cael pethau'n hawdd. Mae'r rheswm dros ei ddiodeff yn gwbl amlwg, fel y mae'r gost o ddiodeff dros unrhyw achos cyfiawn.. Ond i'r rhan fwyaf ohonom y mae diodeffaint yn rhan anffodus ac anorfod bron o fywyd ei hun, a daw mewn llawer dull a modd, rhai ohonynt yn ymddangos yn greulon ac annheg: afiechyd, diweithdra, colli perthynas oherwydd profedigaeth neu amgylchiadau eraill, heneiddio ... Nid yw'r ffaith 'nad oes dim byd arall i'w ddisgwyl' yn ei wneud yn ddim mwy dymunol na dealladwy. Dywed llawer o bobl mai maint y diodeffaint a welant o'u cwmpas neu a brofasant hwy eu hunain yw'r prif reswm pam na allant gredu yn Nuw. Ar y gorau, nid yw'n gwneud synnwyr. Ar y gwaethaf, rhaid mai Duw didaro, os nad creulon, sydd â gofal am bopeth. A fedrwn ni mewn difrif ddweud mai cam 'ar y ffordd i ryddid' yw diodeffaint?

Gadewch inni glywed tystiolaeth rhai pobl sy'n gwybod am beth y maent yn sôn gyda golwg ar ddiodeffaint.

Bardd ac arlunydd o Dde Affrica yw Isobel de Gruchy. Rai blynyddoedd yn ôl darganfuwyd ei bod yn diodeff o Glefyd Parkinson.

Fy Ngweddi fel un sy'n diodeff o Glefyd Parkinson

Gall fy nghoesau a'm dwylo fod yn simsan,
 ond bydded fy newrder a'm ffydd
 yn gadarn.

Gall fy ngewynnau fynd yn anystwyth ac yn anodd i'w symud,
 ond nad eled fy meddwl yn anhyblyg,
 na'm calon yn galed.

Gallaf golli fy nghydbwysedd,
 ond bydded imi fod bob amser

yn gytbwys mewn safbwynt a phersonoliaeth.
Gall fy llawysgrifen fynd yn fechan ac yn aneglur,
ond nad eled fy meddwl byth
yn fychan na gwlanog.
Gall fy wyneb fynd yn ddifynegiant,
ond bydded imi bob amser fedru mynegi
cariad, llawenydd a thangnefedd.
Gall fy symudiadau fynd yn arafach, arafach,
a bydded imi hefyd fod yn araf i wylltio
a cholli fy nhymer.
Gall fy llais fynd yn wan ac yn gryg,
ond na fydded imi byth roi'r gorau
i geisio cyfathrebu ag eraill.
Ac na fydded imi golli byth y fflam
sydd yn fy hanfod fy hun.³

Beth sy'n eich taro fwyaf am gerdd Isobel? Beth sydd bwysicaf iddi? Pa ran sydd i'w pherthynas ag eraill yn yr hyn y mae'n gobeithio ac yn gweddio amdano?

Dyma 'dystiolaeth' arall. Mae Sali yn ei 70au ac y mae'n ysgrifennu:

Nid wyf erioed wedi cwrdd â neb nad effeithiwyd arno gan ddiodefaint.
Ganwyd fi yn Nyfnaint a'm magu gan rieni cariadus a gofalus. Mor wahanol fyddai fy mywyd pe bawn wedi bod yn rhan o deulu yn y Trydydd Byd, lle y mae newyn ac afiechyd a thlodi yn teyrnasu a diodefaint i'w weld bob dydd.

Yr oedd fy annwyl ŵr, Ron, yn gyfarwydd â dioddef. Bu ei wraig gyntaf farw wedi blynyddoedd o waeledd pan oedd yn rhaid iddo wneud poeth drosti. Pan gyfarfuasom gyntaf, yr oedd ar faglau yn dilyn pedwaredd lawdriniaeth ar ei gefn o ganlyniad i gwmpo i lawr grisiau concrit wrth helpu rhywun i gario parcel trwm.

Syrthiasom mewn cariad ar ein cyfarfyddiad cyntaf, a phriodwyd ni ym mis Mehefin 1988. Yr oeddem mor hapus. Yn rhy hapus, efallai. Dechreuais ofyn i Dduw yn fy ngweddïau fy nghadw'n iach, am na allwn oddef y syniad o'r gŵr rhagorol hwn yn gorfod gofalu am wraig glaf arall.

Wyth mlynedd yn ddiweddarach, aeth ein byd yn chwilfriw pan ddarganfuwyd bod gan Ron dyfiant marwol ar yr ymennydd ac nad oedd ganddo ond 6-9 mis i fyw. I mewn ac allan o'r ysbyty, lle y cafodd gemotherapi a radiotherapi, bu'n hynod o ddewr, heb gwyno unwaith. Un noson, fodd bynnag, yr oedd y gŵr hwn â'r ffydd seml ond cref, wedi cynhyrfu'n lân am na allai gofio Gweddï'r Arglwydd. Felly, fe brynais groes ar gadwyn iddo a'i rhoi am ei wddf, ac awgrymu iddo afael yn y groes pan fyddai'n gweddïo, ac y byddai Duw'n clywed y geiriau na fedrai eu llefaru.

Bu Ron farw gartref gyda mi 8 mis yn ddiweddarach, yn Ebrill 1997.

Ddwy flynedd a hanner yn ddiweddarach, darganfûm fy mod yn dioddef o AML, y ffurf fwyaf ymosodol ar liwcimia a, heb driniaeth ar unwaith, nad oedd gennyf ond 2-3 mis i fyw. Aethpwyd â mi i'r un ysbyty lle y bu Ron, a'm rhoi mewn ystafell ar fy mhen fy hun lle y treuliais y 7 mis nesaf. Y noson gyntaf, diolchais i Dduw am 'ohirio' yr afiechyd a'm cadw'n iach i ofalu am Ron. Bu fy nheulu a'm cyfeillion, yn ogystal â theulu'r Eglwys, yn dda iawn wrthyf, yn fy 'nghynnal' â'u gweddïau a'u cardiau. Euthum yn denau iawn ac yn gwbl foel – yn ddigon diolwg – ac eto, hyd yn oed pan oeddwn wannaf yr oedd fy ffydd rywsut neu'i gilydd yn gryfach nag erioed.

Roedd fy Meddyg Ymgynghorol Han yn anhygoel. Esboniai bopeth, a bu'n gwbl onest â mi. Un diwrnod ym mis Ebrill, dywedodd wrthyf fod mêr fy esgryn mewn cyflwr difrifol. Awgrymodd drawsblaniad, ond byddai hynny, meddai, yn beryglus. Pe bai'n llwyddiannus, gallai estyn fy mywyd, ond doedd dim sicrwydd, ac fe allwn farw. Yn awr, roedd Han wedi dweud wrthyf rywdro mai fi fyddai ei glaf olaf, am ei fod yn mynd i America i ganolbwytio ar ymchwilio i liwcimia, heb orfod gofalu am gleifion. Roedd rhywbethyn dweud wrthyf na fyddai'n gadael Lloegr yn 'fethiant'.

Roedd y llawdriniaeth i ddigwydd ar 1 Mai. Felly, ym mis Ebrill, anogwyd fi i fynd am dro o gwmpas yr ysbyty yn y nos, pan nad oedd neb o gwmpas, rhag imi gael fy heintio. Nos Wener y Groglith, mewn masg a dillad cynnes, euthum i'r Capel, gan feddwl am ddiodefaint Mair wrth iddi weld ei hannwyl fab yn marw – a chofio, mewn ffordd, am bob rhieni y bu'n rhaid iddynt gario croes o'r fath.

Y tu allan i'r Capel roedd croes bren fawr, a lliain gwyn amdani a uwch ei phen goron ddrain. Sefais o'i blaen ac wylo. Yr oedd ein Harglwydd Iesu wedi dioddef drosom oll.

Wrth ddeffro'n gynnar Ddydd y Pasg, wylais eto – dagrau o lawenydd y tro hwn – yr Atgyfodiad.

Bydd dioddef bob amser yn rhan o fywyd, ond rwy'n credu y bydd trugaredd, llawenydd a ffydd bob amser yn rhan ohono hefyd.

Yn olaf, fel yr ydych wedi rhagweld – bu'r trawsblaniad yn llwyddiannus. Does dim gwellhad terfynol, ond ddeng mlynedd yn ddiweddarach, rwy'n dal wedi gwella dros dro. Ac rwy'n diolch i Dduw am ei roddion o fywyd a chariad.

Ôl-nodyn. Dywed cyn-weinidog Sali: "Mae wedi defnyddio'i phrofiad o afiechyd i weinidogaethu i eraill yn ein cynulleidfya sy'n dioddef o gancr ac ati. Bu'n cymryd rhan yn ein Cyfarfodydd Paratoi at Briodi, lle yr oeddem, yn fy nghyfnod i, yn cwmsela 50-60 pâr y flwyddyn".

Beth, yn eich tyb chwi, yw'r frawddeg fwyaf trawiadol yn adroddiad Sali?

Beth ydych yn ei feddwl y mae Sali'n ei ddysgu inni am

- *Natur ffydd?*
- *Yr hyn y gallwn ei ddisgwyl oddi wrth Dduw?*
- *Sut y gall Duw ddefnyddio ein gwendid?*
- *Y rhan sydd gan eraill yn ein dioddefiadau ac sydd gennym ni yn eu dioddefiadau hwy?*

Yn ei ysgrifeniadau yng ngharchar sonia Bonhoeffer am ffydd fel bywyd lle y bydd pobl 'yn eu lluchio'u hunain yn llwyr i freichiau Duw ... ac yn byw bywyd yn llawn yng nghanol ei holl dasgau, cwestiynau, llwyddiannau, methiannau, profiadau a phenblethau ... heb gymryd o ddifrif mwyach eu dioddefiadau eu hunain ond yn hytrach ddioddefiadau Duw yn y byd.'⁴

Fe all yr hoffem fyfyrion ar dystiolaeth Isobel a Sali yng ngoleuni'r geiriau hyn a ysgrifennodd Bonhoeffer tua'r un adeg ag y cyfansoddodd 'Gorsafodded ar y Ffordd i Ryddid':

Y mae popeth y gallwn yn rhesymol ei ddisgwyl oddi wrth Dduw neu y gallwn erfyn ar Dduw amdano i'w gael yn Iesu Grist. Yr hyn y byddwn yn ei ddychmygu y gallai neu y dylai Duw ei wneud – does a wnelo Duw ddim oll â hynny. Rhaid inni ein mwydo ein hunain, drachefn a thrachefn am hir amser, ym mywyd Iesu, ei ddywediadau, ei weithredoedd, ei ddiodefaint a'i farwolaeth er mwyn sylweddoli beth mae Duw yn ei addo ac yn ei gyflawni. Yr hyn sy'n sicr yw y gallwn bob amser fyw gan wybod bod Duw'n agos atom ac yn bresennol gyda ni, a bod y bywyd hwn

yn fywyd cwbl newydd inni; nad oes dim byd yn amhosibl mwy am nad oes dim byd yn amhosibl i Dduw; na all yr un gallu daearol gyffwrdd â ni heb i Dduw ewyllysio hynny ac na all perygl ac angen argyfyngus ond ein gwthio yn nes at Dduw. Yr hyn sy'n sicr yw nad oes gennym hawl ar ddim byd ond y gallwn ofyn am bopeth; yr hyn sy'n sicr yw mai mewn dioddefaint y mae ffynhonnell gudd ein llawenydd, mewn marwolaeth y mae ffynhonnell bywyd. Yr hyn sy'n sicr yw ein bod yn sefyll mewn cymuned sy'n ein cynnal. I hyn oll y mae Duw wedi dweud Ie ac Amen yn Iesu.⁵

'PAN OEDDIT YN IFANC ... OND PAN FYDDI'N HEN'

Y mae pawb ohonom yn gobeithio am fywyd hir, hapus a 'chyflawn'. Yn y byd gorllewinol, y mae mwy a mwy ohonom yn byw'n hwy, diolch i well gofal meddygol, glanach awyr ac, yn gyffredinol (gobeithio), iachach ffordd o fyw. Ond, a dyfynnu'r hen ddywediad, 'henaint ni ddaw ei hunan', ac o fyw'n hwy bydd yn rhaid inni baratoi at golli yn gynyddol, os yn raddol, alluoedd corfforol a meddyliol. Bydd hyn yn her i ni, unigolion ac i gymdeithas.

Datgelodd y Swyddfa Ystadegau Gwladol fod yn y DU, am y tro cyntaf erioed, fwy o bobl mewn oed pensiwn nag sydd o blant dan 16.

“Daeth cadarnhad fod poblogaeth Prydain yn heneiddio wrth i'r gostyngiad yn y raddfa marwolaethau a welwyd yn ail hanner yr ugeinfed ganrif gyflymu yn ystod y degawd diwethaf.

Cynyddodd nifer y bobl sydd mewn oed i dderbyn pensiwn y wladwriaeth (ar hyn o bryd 65 i ddynion a 60 i ferched) o 1.9 y cant y llynedd i 11.58 miliwn. Y mae hyn yn 19 y cant o'r boblogaeth, ac yn fwy na'r 11.5 miliwn o blant dan 16 mlwydd oed.

Darganfu'r ystadegwyr hefyd mai'r garfan sy'n cynyddu gyflymaf yw'r rhai sydd dros 80 oed, sy'n 5 y cant, neu'n 2.7 miliwn, o'r boblogaeth. Er bod hirhoedledd cynyddol yn ffaith, a phobl Prydain ar gyfartaledd yn byw'n hwy, un o'r anfanteision mawr yw eu bod hefyd yn wynebu cyfnodau hwy o salwch yn hwyr yn eu hoes.

O ganlyniad, rhaid inni wynebu realiti poblogaeth sy'n heneiddio. Ymhen ugain mlynedd rhagwelir y bydd ar 2 filiwn yn fwy o bobl angen cymorth i wisgo, ymolchi, siopa, bwyta a gwneud tasgau beunyddiol eraill.”

Mature Times, Hydref 2011

Hyd yn hyn, ar yr agweddau economaidd ar yr her y bu'r rhan fwyaf o'r trafod cyhoeddus – er enghraifft, sut y gall gweithlu llai gynnal poblogaeth gynyddol ddibynnol ar bensiwn a'r gwasanaethau cymdeithasol. Ond y mae hefyd y cwestiwn o'n hymateb ni i'r syniad ohonom ein hunain fel pobl sy'n heneiddio ac yn colli'r galluoedd y buom yn eu cymryd yn ganiataol. A ellir gweld hyn mewn unrhyw fodd yn gam at ryddid? A oes arnom angen ysbrydoledd heneiddio? A beth y mae hyn yn ei olygu i'r Eglwys fel cymuned sy'n cynnal ac yn cefnogi?

RHYWBETH I'W WNEUD

Edrychwch a all rhywun yn eich grŵp sydd dan 20 oed holi rhywun sydd dros 70 am bethau fel: 'Sut beth i chwi oedd bod yn fy oed i?' 'A ydych wedi dod yn fwy rhydd o gwbl wrth fynd yn hŷn?' 'Beth ydych chi'n ei wybod yn awr yr hoffech fod wedi'i wybod yn f' oed i?'

Edrychwch faint o emynau yn ymwneud yn uniongyrchol â heneiddio sydd yn un neu fwy o'ch llyfrau emynau cyfredol.

Pa un peth yr hoffech i'ch eglwys ei wneud i ddangos ei bod yn mynd i'r afael yn greadigol a gobeithiol â'r broblem hon o boblogaeth sy'n heneiddio?

¹ 3rd verse, 'Gorsafodded ar y Ffordd i Ryddid'. In Dietrich Bonhoeffer, *Letters and Papers from Prison* Bonhoeffer Works Vol. 8 (Fortress Press 2009), p513.

² John Marsh, *The Gospel of Saint John* (Penguin 1968), p660.

³ Isobel de Gruchy, *In Well and in Woe. Poems*. Published privately, Volmoed, Hermanus, South Africa 2010.

⁴ *Letters and Papers from Prison*, p486.

⁵ *Letters and Papers from Prison*, p514.